

	MAKALE ADI	SAYFA
1	ÖN LİSANS DÜZEYİNDE TURİZM EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN KIRSAL TURİZM ALGILARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA <i>Doç. Dr. Murat ÇUHADAR, İpek ÜNAL</i>	1-16
2	SAĞLIK SEKTÖRÜ ÇALIŞANLARINDA DÖNÜŞÜMCÜ LİDERLİĞİN YENİLİKÇİ DAVRANIŞA ETKİSİ ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞLARI' NIN BU ETKİDEKİ ARACILIK ROLÜ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA, MERSİN İLİ ÖRNEĞİ <i>Doç. Dr. Abdullah ÇALIŞKAN, Özgür Uğur ARIKAN</i>	17-38
3	METAL FİYATLARI İLE HİSSE SENEDİ FİYATLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ: BORSA İSTANBUL'DA BİR UYGULAMA <i>Doç. Melek ACAR, Fatih GÜZEL, Prof. Dr. Ramazan AKTAŞ</i>	39-53
4	15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİN BİST 30/100 ENDEKSLERİ ÜZERİNE ETKİSİNİN OLAY ÇALIŞMASI (EVENT STUDY) YÖNTEMİ İLE ANALİZİ <i>İzzet KAYA, Yrd. Doç. Dr. Meltem KESKİN KÖYLÜ, Burhan GÜNAY</i>	54-67
5	SURİYELİ VE DİĞER YABANCI ÖĞRENCİLERİN TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE ADAPTASYONU VE OKUL İÇİ İLETİŞİMLERİNE YÖNELİK BİR İNCELEME <i>Doç. Dr. İbrahim Sani Mert, Yrd. Doç. Dr. Bilal ÇIPLAK</i>	68-79
6	ÖRGÜTSEL ADALET- SİNİZM İLİŞKİSİNDE KİŞİ ÖRGÜT UYUMUNUN ROLÜ: EĞİTİM SEKTÖRÜNDE BİR ARAŞTIRMA <i>Fatma Özge ÖZGEN, Doç. Dr. Ömer TURUNÇ</i>	80-96
7	TÜRKİYE'NİN MUSUL POZİSYONUNUN ULUSLARARASI PERSPEKTİFLER AÇISINDAN İNCELENMESİ <i>Yrd. Doç. Dr. Murat KÖYLÜ</i>	97-122
8	TÜRKİYE'DE KAMU HARCAMALARININ FİNANSMANI VERGİLER İLE Mİ YOKSA BORÇLANMA İLE Mİ SAĞLANMAKTADIR? 2006-2016 DÖNEMİNE AİT BİR İNCELEME <i>İrem ERASA-Nagihan ÖZKANCA ANDIÇ</i>	123-149
	THE EFFECTS OF EMOTIONAL INTELLIGENCE AND LOCUS OF CONTROL ON JOB SATISFACTION AND LIFE SATISFACTION <i>Doç. Dr. Hakan TURGUT-Doç. Dr. İsmail TOKMAK- Yrd. Doç. Dr. M. Fikret ATEŞ</i>	150-170

Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi

IDEAS

ISSN: 2149-5823

Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi yılda 2 kez yayımlanan hakemli bir dergidir. Türkçe ve İngilizce dillerinde iktisat, işletme, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi ve kamu yönetimi, davranış bilimleri, maliye, ekonometri, çalışma ekonomisi ve endüstriyel ilişkiler, bankacılık ve finans, insan kaynakları yönetimi, yönetim bilişim sistemleri, sosyal hizmet, uluslararası ticaret ve lojistik, sağlık bilimleri yönetimi ve ilişkili alanlarda makaleler yayımlar. Dergide yayımlanan makalelerin dil, bilim, yasal ve etik sorumluluğu yazara aittir. Makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

International Journal of Economics and Administrative Sciences is peer reviewed journal published twice a year. It publishes articles both in Turkish and English languages in the fields of economics, business administration, international relations, political science and public administration, behavioral sciences, finance, econometrics, labor economics and industrial relations, banking and finance, human resources management, management information systems, social services, international trade and logistics, health sciences management and related fields. The language, science, legal and ethical responsibility of the articles published in the journal belongs to the author. The published contents in the articles cannot be used without being cited.

Editörler / Editors in Chief

- Doç. Dr. Abdullah ÇALIŞKAN (Toros Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ömer TURUNÇ (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Yayın Kurulu / Editorial Board

- Prof. Dr. Abdülkadir VAROĞLU (Başkent Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ömer TURUNÇ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
- Doç. Dr. Abdullah ÇALIŞKAN (Toros Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. İrfan AKKOÇ (THK Üniversitesi)

Danışma Kurulu / Advisory Board

- Prof. Dr. Ali ÖZDEMİR (Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Dilek ZAMANTILI NAYIR (Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Bekir GÖVDERE (Süleyman Demirel Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ebru GÜNLÜ (Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Haluk KORKMAZYÜREK (Toros Üniversitesi)
- Prof. Dr. İbrahim EROL (Celal Bayar Üniversitesi)
- Prof. Dr. Levent KÖSEKAHYAOĞLU (Süleyman Demirel Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mustafa Kemal DEMİRCİ (Dumlupınar Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mahmut PAKSOY (İstanbul Kültür Üniversitesi)
- Prof. Dr. Nejat BASIM (Başkent Üniversitesi)
- Prof. Dr. Pınar SÜRAL ÖZER (Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ozan BAHAR (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
- Prof. Dr. Selim Adem HATIRLI (Süleyman Demirel Üniversitesi)
- Prof. Dr. Süleyman TÜRKEK (Toros Üniversitesi)
- Prof. Dr. Uğur YOZGAT (Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Umut AVCI (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ünsal SİĞRI (Başkent Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ahmet ERKUŞ (Bahçeşehir Üniversitesi)
- Doç. Dr. Bekir GÖVDERE (Süleyman Demirel Üniversitesi)
- Doç. Dr. Cengiz DURAN (Dumlupınar Üniversitesi)
- Doç. Dr. Gülüzar KURT GÜMÜŞ (Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Doç. Dr. Hakan TURGUT (Başkent Üniversitesi)
- Doç. Dr. Haldun YALÇINKAYA (TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi)
- Doç. Dr. Harun ŞEŞEN (Lefke Avrupa Üniversitesi)
- Doç. Dr. Köksal HAZIR (Toros Üniversitesi)
- Doç. Dr. Mazlum ÇELİK (Hasan Kalyoncu Üniversitesi)
- Doç. Dr. Murat ÇUHADAR (Süleyman Demirel Üniversitesi)
- Doç. Dr. Sait GÜRBÜZ (Kara Harp Okulu)
- Doç. Dr. Yusuf GÜMÜŞ (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Not: İsimler, akademik ünvan ve alfabetik sıra gözetilerek sıralanmıştır.

2016 yılı 2. sayıdan itibaren dergimiz uluslararası endekslerde taranmaktadır

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir.

Yayınlanan eserlerde yer alan içerikler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors.

The published contents in the articles cannot be used without being cited.

Makalenin on-line kopyasına erişmek için / To reach the on-line copy of article: <http://dergipark.gov.tr/uiibd>

SURİYELİ VE DİĞER YABANCI ÖĞRENCİLERİN TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE ADAPTASYONU VE OKUL İÇİ İLETİŞİMLERİNE YÖNELİK BİR İNCELEME

İbrahim Sani Mert * Bilal ÇIPLAK**

ÖZET: Her ne kadar dünya göç hareketlerine tarihin ilk dönemlerinden beri tanık olsa da günümüzde özellikle Ortadoğu'da yaşanan olumsuz olayların etkisiyle ciddi bir göç dalgasıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu durumdan en çok etkilenen ülkelerin başında gelen ülkemizin bir çok kurumu kendi misyonları çerçevesinde önlemler almıştır. Ancak özellikle okullarımız, bu göç dalgalarıyla gelen okul çağındaki çocukları eğitim sistemine adapta etmek gereğinden dolayı, daha hızlı ve somut adımlar atmak durumundadır. Bu adaptasyonda ön plana çıkan en önemli hususların başında ise Suriyeli ve/veya diğer yabancı çocuklarla okul içi iletişim ve onların okul ortamına, eğitim sistemine oryantasyonu gelmektedir. Yapılan bu çalışmada ilk olarak okullarımızın bu sorumluluklarının altında yatan yasal dayanaklara değinilerek bahse konu öğrencilerin özellikleri ve bu özellikler dikkate alınarak okul içi iletişim ve adaptasyona yönelik tespitlere ve bu konuda yapılması gereken hususlara değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli Öğrenciler, Okul İçi İletişim, Yabancı Öğrencilerin Adptasyonu.

Jel Sınıflandırması: I20, I21, I28

AN INVESTIGATION OF SYRIAN AND OTHER FOREIGN STUDENTS' ADAPTATIONS TO THE TURKISH EDUCATION SYSTEM AND THEIR COMMUNICATION IN SCHOOL

ABSTRACT: Although the world witnessed the migrations since the first period of the history, it faced a serious migration wave due to the arising of negative events in the Middleeast nowadays. Turkish institutions, which are in the one of the most effecteted country, has taken some precautions in terms of their missions. Esspecially our schools has to take rapid as well as solid steps toward the adaptaion of the Syrian and other foreign students to the education system. The most important thing in the adaptaion of these students is the communications of them in the schools and the orientation of them to the Turkish education system. In this study, firstly the legal dependings behind the responsibilities of the school administrations is mentioned, then the detections and recomendations towards the foreign students' communication in school and adaptation of them are discussed through taking consideration the specialities of the Syrian and other foreign students.

Key Words: Syrian Students, School-in Communication, The Adaptation of Foreign Students.

Jel Classification: I20, I21, I28

*Doç. Dr., Uluslararası Antalya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ibrahim.mert@antalya.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr., Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, bilal.ciplak@hku.edu.tr

1. GİRİŞ

Türkiye 2011'den itibaren ciddi bir Suriye asıllı mülteci akınına uğramıştır. AFAD rakamlarına göre, Türkiye de bulunan Suriyeli göçmen sayısının 3 milyonu geçmektedir. Suriyeliler mülteciler, özellikle, Türkiye'nin, güneydoğu illerinde yoğunlaşmışlardır. Örneğin yaklaşık 1 milyon 800 bin nüfusa sahip Gaziantep ili bir anda kapısını 400 bin Suriyeli göçmene açmıştır. Aynı şekilde 90 bin nüfuslu Kilis, 180 bin Suriyeli göçmen ağırlamak zorunda kalmıştır. Benzeri durumlar Hatay, Şanlıurfa, Adana ve Diyarbakır gibi illerde de yaşanmaktadır. Suriyeli göçmenler Gaziantep gibi illerde birden bire önemli demografik değişikliğe neden olmuşlardır. Örneğin, Kilis ilinde Suriyeli göçmenler çoğunluk durumuna gelmişlerdir.

Bu denli büyük bir kitlesel göçün sonucu olarak, Türk Cumhuriyeti kurum ve kuruluşları bazı sosyal, ekonomik, siyasi ve güvenlik problemleriyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Suriyeli göçmenlere yapılan doğrudan harcamalar 10 milyar doları, dolaylı harcamalar ise 20 milyar doları bulmuştur. Suriyeli göçmenlerin büyük bir bölümünün Türkçe bilmemeleri nedeniyle, Türkiye onlara Arapça eğitim veren okullar açmak zorunda kalmıştır. Aynı zamanla Suriyeli göçmenlere yönelik bazı toplumsal tepkiler meydana gelmiştir (2014 de Gaziantep, Adana ve Hatay gibi illerde yapılan Suriyelileri hedef alan protestolar) (Örn. <http://www.cnnturk.com/haber/turkiye/gaziantep-te-yine-suriyeli-siginmacilara-yonelik-yuruyus>, 30.01.2017). Ayrıca, kitlesel göç problemine cevap verebilmek için hem bazı yeni devlet ve özel sektör kurumları kurulmuş, hem de bu konuyla bir şekilde ilgilenmek zorunda kalan kurumlar yeniden, bu probleme cevap verecek şekilde organize edilmişlerdir (Resmi Gazete, 20.10.2014).

Kitlesel göçün yerel seviyede en çok hissedildiği kurumlardan biri ilk, orta ve lise seviyesindeki okullar olmuştur. Bu okullara Suriyeli öğrencilerin alınmasıyla, okullarda bazı problemler baş göstermiştir. Yönetici ve öğretmenlerde farklı bir kültürden gelen, farklı bir dil konuşan, Türkçeyi konuşamayan savaş mağduru öğrencilere yönelik nasıl bir davranış tarzı benimsenmesi gerektiğine yönelik tecrübe eksikliği, fiziki alanların yetersizliği, Türk öğrenci ailelerinden gelen bazı tepkiler, finansal sorunlar, Türk ve Suriyeli öğrenciler arasında yaşanan bu problemler arasındadır (Sakız, 2016).

Bu kapsamda, makalenin amacı öncelikle kitlesel göçe cevap vermek zorunda kalan okulların karşılaştıkları sorunları okul içi adaptasyon ve iletişim odağında tartışmak daha sonra bu sorunların nasıl çözülebileceğine yönelik öğretmen ve yöneticiler için bazı öneriler ortaya koymaktır. Öncelikle, bu konuyla ilgili bazı kavramsal açıklamalara ve hukuki düzenlemelere değinilecek müteakiben sırasıyla bu öğrencilerde görülen travma sonrası stres bozukluğu, Türk eğitim sistemine adaptasyonları işe okul içi iletişimlerinin iyileştirilmesi ve son olarak da bu konuda okul idarecileri ve öğretmenlerin durumlarına yer verilecektir.

2. BAZI KAVRAMLAR VE HUKUKİ DÜZENLEMELER

Bu bölümde, Türkiye'nin maruz kaldığı kitlesel göçe yönelik güçlü bir argüman geliştirebilmek için, makalede geçen kavramların bağlama dayalı kullanımı incelenecektir.

Daha önce de bahsedildiği gibi, bu makalenin amacı savaş mağduru başta Suriyeli öğrenciler olmak üzere diğer yabancı öğrencileri bünyesine katan Türk okullarının karşılaştıkları problemlere değindikten sonra bazı çözüm önerileri ortaya konularak, okul ortamında bu çocuklarla ilgilenen öğretmen ve yöneticilerin işini kolaylaştırıcı, bu öğrencilerin okul içi adaptasyon ve iletişimlerini geliştirici öneriler sunmaktır. Ancak, okulların neden savaş mağduru Suriyeli öğrencileri kabul etmek durumunda olduklarını hukuki açıdan anlatmak ve

temel bazı kavramları hukuki bağlama dayalı kullanmak, bu sorumluluğun büyük resim içerisindeki yerinin anlaşılabilir olarak farkındalık ve sorumluluk duygusu yaratılmasına katkı sağlayacaktır.

Bir çok ülke savaş, şiddet ve baskı ortamından, canını kurtarmak için, başka bir ülkeye göç etmek zorunda kalan insanları mülteci olarak tanımaktadır. Bu tanımlama her ne kadar daha sonra yapılan uluslar arası zirve ve konferanslarda bazı değişikliklere uğrasa da büyük ölçüde 1951’de yapılan Cenevre Sözleşmesinin “Mülteci” tanımlamasında esasında sadık kalınmıştır (<http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>, 30.01.2017).

1951 Cenevre Sözleşmesi yukarıda bahsedilen konumdaki insanları mülteci olarak tanımlamış ve onlara bazı haklar vermiş ve ev sahibi ülkeye bazı yükümlülükler getirmiştir. Ancak Cenevre Sözleşmesi’nin sadece Avrupa kıtasındaki savaş mağdurlarına mülteci olma hakkını vermesi, diğer kıta ülke otoriteleri ve bazı akademisyenler tarafından ciddi bir şekilde eleştirilmiştir. Türkiye de 1951 Cenevre Sözleşmesine taraf bir ülkedir ve sadece Avrupalı zorunlu göçmenlere mülteci statüsü vermektedir .

Üzerinde durulması gereken diğer bir kavram olan “zorunlu göçmen” (Turton, 2003) kavramı, ülkesinden göç etmek zorunda bırakılan insanlar için kullanılmaktadır. Bu grup içinde yer alan göçmenler, eğitim, sağlık hizmetleri, iş imkanları yada aile birleşimi nedeniyle daha çok gönüllülük esasına dayalı göçmen gruplarından farklıdır. Zorunlu göçmenler, göç etmek zorunda bırakılmıştır. Genellikle bu grup içindeki insanlar, aşırı baskı, şiddet, terör, savaş vb. ortamlardan kaçarlar. Zorunlu göçmenler ülke içinde yer değiştirdikleri zaman, sadece zorunlu göçmen olarak tanınırlar. Ancak kendi ülke sınırlarını aşarak farklı bir ülkeye iltica ettiklerinde mülteci olma hakkını elde edebilirler.

Sosyal bilimlerde konu ile ilgili bazı kavramlarda olduğu gibi, “mülteci” (<http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>-30.01.2017) kavramı üzerinde de bazı tartışmalar yaşansa da, mülteci kavramı basit haliyle şu şekilde tanımlanabilir: Mülteci dininden, milliyetinden, siyasi fikrinden, ırkından veya ait olduğu sosyal sınıftan dolayı saldırıya maruz kalacağını düşündüğü için ölüm korkusuyla ülkesinden göç etmek zorunda kalan insanlara denir. Kaçmak zorunda buldukları ortamda, savaş, sürekli ve aşırı şiddet, işkence, kıtlık ve dini inançtan dolayı öldürülme gibi vakalara rastlanabilir. Yani mülteci tanımlamasında asıl olan, mülteci olarak tanınacak birey ya da bireylerin, kendi ülkelerinde can güvenliklerinin olmaması ve bu yüzden başka bir ülkeye korunmak amacıyla iltica etmek zorunda kalmalarıdır.

Başlangıçta Suriye’deki çatışma ortamının nispeten kısa bir süre içinde biteceğine ve kısa sürede demokrasiye yönelik bir rejim değişikliğinin olacağına yönelik beklentiden dolayı savaştan kaçan Suriyeliler “misafir” (Sakız, 2016) olarak tanımlanmıştır. Ancak onların daha uzun bir süre Türkiye’de kalacağı anlaşılınca eğitim, sağlık, güvenlik, sosyal yardım vb. hizmetlere erişimlerinin sağlanabilmesi için, Suriyeli zorunlu göçmenlere 2014 de “Geçici Koruma Altındaki Sığınmacılar” (Resmi Gazete, 20.10.2014) statüsü verilmiştir.

Türkiye “Birleşmiş Milletler (BM), Çocuk Hakları Sözleşmesi” ne taraftır. Bu sözleşmenin 22. maddesi, anlaşmaya taraf olan ülkelerin, kendi sınırları içinde mülteci ve sığınmacı olarak bulunan çocukların anlaşmadan doğan tüm haklarını teslim etmek zorunda olduklarını belirtir. Bu haklar korunma, barınma, gıda temini, eğitim, sağlık vb. haklar olarak karşımıza çıkar. Türkiye’nin “5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu” da BM çocuk hakları sözleşmesini desteklemektedir.

Ancak savaştan kaçmak zorunda kalan Suriyeliler, zorunlu göçün erken dönemlerinde, 2011 yılından 2014 yılına kadar, resmîyette misafir olarak tanımlandıkları için Suriyeli savaş mağduru çocuklara yönelik kapsamlı bir düzenleme yapılamamıştır. 2014 de yürürlüğe giren “Geçici Koruma Yönetmeliği” savaş mağduru Suriyeli öğrencilerin Türkiye içindeki durumlarını önemli ölçüde güçlendirmiştir. Bu yönetmelikle, hem kamplarda hem de kamp dışında, savaş mağduru Suriyeli öğrencilerin, Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı bulunan Türk okullarına ve Geçici Eğitim Merkezlerine alınmalarının önü açılmıştır.

Ancak, Geçici Koruma Yönetmeliği Suriyeli zorunlu göçmenler hakkında resmî otoriteler nezdinde belirsizliklerin devam ettiğini göstermektedir. Resmî otoritelerdeki bu belirsizlik ise Suriye’de devam eden belirsizliklerden kaynaklanmaktadır. Yine de bilimsel çalışmaların beş yıldan fazla göç ettikleri ülkede yaşamak zorunda kalan göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun o ülkede kalıcı olduklarını gösterdiğini bilmek politika yapımcılar ve karar vericiler açısından önemli olacaktır. Ayrıca, göç ettikleri ülkede kalmak zorunda olan göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun geri dönüş isteklerinin de yüksek olduğu bilinmektedir.

3. SAVAŞ MAĞDURU SURİYELİ ÖĞRENCİLERDE TRAVMA SONRASI STRES BOZUKLUĞU

Olumlu bir iletişim için muhattabın tanınması ve doğru anlaşılması büyük bir önem taşımaktadır. Okul idarecileri ve öğretmenlerin muhatap olukları savaş mağduru öğrencilerin bazı özelliklerini bilmeleri onlar için doğru bir davranış tarzı belirleme açısından yardımcı olacaktır. Yapılan çalışmalar, savaş mağduru Suriyeli öğrencilerin, % 79’unun ailelerinden birilerini kaybettiğini, % 60’ının birilerinin öldürüldüğüne tanık olduğunu, % 30’unun bir şekilde yaralandığını veya fiziksel şiddete maruz kaldığını, % 45’inin ise akranlarıyla kıyaslandığında en az 10 kat daha fazla Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) gösterdiğini belirtmektedir (Şirin ve Rogers, 2015).

Bunula birlikte, öğrencilerin yaşadığı travma sonrası bozuklukların geldiklere bölgelere göre değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir (Lillee, 2015). Diğer yandan, göçmenlerin psikolojik problemlerinin değerlendirilmesi karmaşık bir konudur, yaşanan olayların göçmenler üzerindeki etkisinin birbiriyle uyumlu olmadığı görülmüştür (Hollifield vd., 2002). Araştırmalar travma sonrası etkinin maruz kalınan sürecin uzunluğuna, göç sonrası yaşananlara, düşük sosyo-ekonomik yaşam koşullarına, sosyal destek eksikliğine göre değiştiğini göstermektedir (Carswell vd., 2011). Özellikle göç sonrası yaşanan kısıtlı sosyal destek (Schweitzer vd., 2006; Mollica vd., 1998), bulunulan ülkede sağlanan yasal haklar, vize sorunları, vatandaşlığa geçiş zorluğu vb. kanuni ve siyasi düzenlemeler (Nickerson vd., 2011; Steel vd., 2011), iletişim zorlukları (Schweitzer vd., 2011) gibi bazı durumların travmaya yol açan etkenler arasında yer aldığı tespit edilmiştir.

Buna ek olarak, bu öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun, hızlı bir şekilde hormonları değişen, kimlik oluşturma aşamasında olan, cinselliği henüz tam oturmamış, içinde bulunduğu toplumda kabul bulmaya çalışan ve aidiyet duygusu geliştirmek isteyen bireylerden oluştuklarını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir (<http://canadiansafeschools.com/welcoming-refugee>, 30.01.2017). Bu durum travmayla birleşerek adeta bir sinerji etkisi oluşturmaktadır.

Travma öğrencilerde farklı durumlarda ortaya çıkabilir. Travma göç öncesinde yukarıda bahsedilen sebeplerden dolayı ortaya çıktığı gibi, göç esnasında yaşanan zorluklardan (kötü hava şartları, bilinmezliğe yolculuk, açlık-susuzluk, hastalık, şiddete maruz kalma, sevdiklerinden birini yolculuk sırasında kaybetme, vb.) dolayı da ortaya çıkabilir. Ayrıca, göç

sonrasında karşılaşılan barınma, yiyecek bulma, işsizlik, farklı bir dil ve kültüre alışamama vb. sorunlardan dolayı da travma ortaya çıkabilir. Öğretmen ve yöneticiler, savaş mağduru öğrencilerin travmaya farklı oranlarda maruz kalmış olabileceklerini göz önünde bulundurarak onlarla iletişim içerisinde olmalıdırlar. Aşırı tepki, yoğun ve sık sık duygusal patlamalar, davranış haline getirilen unutkanlık, ödev yapmama (yapılan ödevi kaybetme), kolayca ağlama, arkadaşlık kuramama, öz güven eksikliği, anti sosyal davranışlar sergileme, odaklanamama, sebepsiz karın ve baş ağrıları ve uyuyamama bu öğrencilerde görülen travmanın en yaygın göstergeleridir (<http://canadiansafeschools.com/welcoming-refugee>, 30.01.2017).

Öğretmen savaş mağduru öğrencilerin geçmişte yaşadığı travmatik olayların tetikleyicilerini bilmelidir. Elbette bu öğrenciden öğrenciye farklılık gösterse de birebir görüşmeler esnasında çocuklarda farklılık gösteren durumlar mümkün olduğunca tespit edilmeye çalışılmalıdır (Resource Guide for Supporting Children with Refugee Experience, 2014, s.14-16).

4. TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ VE KÜLTÜRÜNE ADAPTASYON

Savaş mağduru öğrenciler daha önce, örneğin, kendi ülkelerinde hiç test çözmemiş olabilirler. Çoktan seçmeli bir testin cevabını forma doldurmak bile onlar için komplike bir iş olabilir. Öğretmenlerin bu veya benzer durumlardan haberi olsa da bunu her zaman hatırd tutmaları zor olabilir. Bu durumda öğretmen sabırlı bir şekilde öğrenciye gerekli bilgiyi sağlamalı, çok basit uygulamalarda bile bu öğrencilerin uygulamayı bilip bilmediklerini sorgulamaları gerekmektedir (<https://www.alberta.ca/documents/syrians-strategies-for-teachers.pdf>, 30.01.2017).

Genel olarak, idareci ve öğretmenler tarafından bu öğrenciler için okul içi işleyişe ilişkin oldukça anlaşılabilir ve basit kurallar koyulmalıdır ve bu kurallara uyulmadığı takdirde karşılaşacakları sonuçlarda oldukça açık ve kesin olmalıdır (<https://www.teachers.org.uk>, 24.01.2017).

Bu öğrencilerin eğitim sistemine adaptasyonunda en büyük faktör Türk öğrencilerdir. Yerel öğrenciler tarafından ne kadar hızlı ve etkili bir şekilde benimsenirseler o ölçüde eğitim sistemine de adapte olabileceklerdir. Bu kapsamda, öğretmenler yerel öğrencilere farklı ülkelerden gelen öğrencilerin, sınıf ortamı için ne kadar büyük bir zenginlik olduğundan bahsedip, ülkelerini haritada öğrencilere göstererek, dikkatlerini pozitif yönde toplamayı sağlayabilir. Böylece yerel öğrencilerde görsel olarak da komşuluk ilişkisi pekiştirilmiş olacaktır. Böylece Türk kültüründeki misafir anlayışı bir anlamda ön plana çıkartılarak Suriyeli çocuklar ve/veya yabancılara yönelik okul içi iletişimde Türk kültüründeki misafirperverlik özelliklerinden olumlu bir şekilde yararlanmak mümkün olacaktır (<https://www.alberta.ca/documents/syrians-strategies-for-teachers.pdf>, 30.01.2017).

Öğretmenler Türk öğrencileri, savaş mağduru öğrenciler ile arkadaşlık kurmaya teşvik ederek onların bir anlamda ev sahibi rolü üstlenmelerini sağlamalıdır. Elbette bu durum sadece oryantasyon ve geçiş sürecini kapsamalıdır. İlerleyen aşamalarda Suriyeli çocuklar ve yabancılara yönelik okul içi iletişimde misafir ve ev sahipliği rolünün bırakılarak tam bir kaynaşmanın sağlanması ideal bir durum olacaktır. Ayrıca Suriyeli çocuklar ve/veya diğer yabancı öğrencilere kendi tarihlerini, kültürel özelliklerini, tecrübelerini ve yeteneklerini diğer öğrenci ve öğretmenlerle paylaşmaları için fırsat verilmelidir. Bu hem onların kendilerine olan güvenlerini arttıracak hem de Türk öğrenciler tarafından kabullenmelerini kolaylaştırıp

hızlandıracaktır (https://www.alberta.ca/documents/syrians-strategies-for-teachers.pdf, 30.01.2017).

Türk milletinin tarihi, kültür ve gelenekleri hakkında bilgilendirmek faydalı olacaktır. Suriyeli çocuklar ve/veya diğer yabancı öğrenciler bizim tarihimizi bizim eğitim sistemimizde öğretilen şekilde görmemişlerdir. Bu durumda tarihsel konulara aynen bizim bakış açımızla bakmalarını beklemek yanlış olacaktır. Bize göre çok açık ve bilinen bazı tarihi gerçekler onlar tarafından bilinmeyeceği gibi farklı şekillerde biliniyor olabilir (https://www.teachers.org.uk (24.01.2017).

Konu ile ilgili farklı ülkelerde yapılan araştırmalar incelendiğinde özellikle bazı batı ülkelerinde Suriyeli göçmen kız öğrencilerin kısmen de olsa yaşadığı kılık kıyafet, başörtüsü vb. (Örn. Otieno ve Mthethwa-Sommers, 2015) sorunların ülkemizde yaşanmadığı dikkate alınır, nispeten Batı ülkelerine kıyasla inanç ve kültür açısından ülkemiz Suriyeli göçmen çocukların okullara adapte olup diğer öğrencilerle kaynaşmasında avantajlı bir durumdadır.

Her ne kadar özellikle Suriyeli öğrenciler açısından önemli kültürel farklardan söz edilmese de okul idarecileri ve öğretmenlerin bu konuda gerek bu öğrencilere gerekse öğrenci ailelerine yönelik gözlem ve tespitlerde bulunmaları faydalı olacaktır. Örneğin Suriyeli öğrencilerin yoğun olarak bulunduğu Gaziantep ilinde 15 Suriyeli öğrenciye yöneltilen “Size göre öğretmenleriniz nelere dikkat etmeli?” şeklindeki soruya verilen cevaplarda ön plana çıkan hususlar aşağıdaki şekildedir.

‘Öğretmenler öğrencilere tavsiyede bulunduğu zaman hem Suriyeli hem de Türk öğrenciler üzerinde etkili oluyor. Nasihat etmeliler.’ ‘Mezhep sorulmamalı.’ ‘İrk sorulmaz, sadece şehri sorulur.’ ‘Kaç kardeşsiniz? sorusu sadece erkek çocuklar içindir.’ ‘Kız kardeş ile ilgili sorular sorulmaz.’ ‘Suriye’de hocalar aşırı disiplinliydi, bu yüzden bizler otoriteye alıştık.’

Elbette bu tespitlerin genellenebilirliği düşüktür. Sadece örnek olması açısından burada yer verilmiştir.

5. OKUL İÇİ İLETİŞİM

Özellikle ilk başlarda Suriyeli çocuklar ve yabancılara yönelik okul içi iletişimde karşılaşılan en büyük problem dil problemidir. Bu çocukların kendilerine olan güven eksiklikleri dil sorununun aşılmasıyla kendilerini daha iyi ifade edici faaliyetlere yöneltilmesi ve çocuğa kendini ifade fırsatı verilmesi ile pekiştirilebilir. Bu kapsamda yararlanılabilecek etkili bir araç yaratıcı sanatsal faaliyetlerdir. Çocukların dilleri farklı olsa bile sanatsal açıdan her çocuk kendini ifade etmede eşit şansa sahiptir. Daha önce de vurgulandığı gibi çocuğa kendini ifade fırsatı verilmelidir. Sanatsal faaliyetler bunu gerçekleştirmede etkili bir araçtır (Resource Guide for Supporting Children with Refugee Experience, 2014, s.14-16).

Suriyeli çocuklar ve yabancılara yönelik okul içi iletişimde öğretmenlerin en başta gelen sorumluluğu bu öğrencilerin ait olma duygusunu geliştirmektir. Bunu yaparken öğretmenler farklı yöntemlerden yararlanabilirler örneğin sınıflarında diğer öğrenciler tarafından sevilen ve saygı duyulan öğrencileri tespit edip bu öğrencilere rehberlik etmesi için onlardan yardım talep edebilir. Arkadaşları tarafından sevilen ve saygı duyulan bu öğrencileri böyle bir teklifi kabul etmesi, diğer öğrenciler için de olumlu bir rol modeli olacaktır. Bu durumda yerli öğrencilerin birbirleri arasındaki iletişimin Suriyeli çocuklar ve yabancılara yönelik okul içi iletişimi destekleyici bir şekilde kullanılabilmesi de sağlanabilecektir (https://www.alberta.ca/documents/syrians-strategies-for-teachers.pdf, 30.01.2017).

Özellikle Suriyeli öğrencilerin ailelerine ilişkin sosyo-ekonomik farklılıklar Türk öğrencilerin ailelerindeki sosyo-ekonomik farklılıklar ile birleştiğinde, tüm okullarımız için Suriyeli çocuklar ve yabancılara yönelik tamamen aynı bir okul içi iletişimden söz etmek yanlış olacaktır. Bir okulumuzda problem olarak ortaya çıkan bir durum başka bir okulumuzda hiç karşılaşılmamış olabilir. Örneğin, özellikle sosyo-ekonomik durumun nispeten düşük olduğu yerlerde öğretmenlerin Suriyeli öğrencilerin diğer öğrenciler tarafından şiddete maruz kalıp kalmadıkları gözlemlenmeleri gerekmektedir (<https://www.alberta.ca/documents/syrians-strategies-for-teachers.pdf>, 30.01.2017).

Öğretmenlerin Suriyeli çocuklar ve yabancılara yönelik okul içi iletişimde en sıkıntılı konu olan öz güven eksikliğinin önüne geçilmesi için bu çocuklar için öngörülebilir bir çevre oluşturması ve çocukları değişime hazırlaması önemlidir (Resource Guide for Supporting Children with Refugee Experience, 2014, s.14-16). Bu kapsamda, öğrencilere sorumluluklar vermek; bu onların hem öz güvenlerini artırır hem de disiplin suçlarından uzak durmalarına yardımcı olur (<https://www.teachers.org.uk> (24.01.2017).

Okullar sosyo-kültürel ve sosyo-politik yaşamın birer yansımasıdır. Bu durum okul içi iletişimde göz önüne alınması gereken bir husustur. Öğrencilere grup halinde, takım çalışması şeklinde birbirine yardım ederek iş yapmalarını sağlayacak görevler onların geleceğe yönelik iyi bir vatandaş olmasında da katkı sağlayacağı gibi (Roxas, 2011) okul içi iletişimlerini de geliştirmeye yardımcı olacaktır.

Suriyeli çocuklar ve/veya diğer yabancı öğrencilere yönelik okul içi iletişimde bu çocukların kendilerini ifade etme eğitim ve öğretim faaliyetlerine katılma için cesaretlendirilmeleri gerekmektedir. Cesaretlendirme şu üç ögeye sahiptir (Mert, 2007):

- Bir insana, onun bir işi başarabileceğine inandığınıza dair sözlü bir ifade,
- Söz konusu kişiye yol göstererek ve ihtiyaç duyduğunda yanında olarak destek sağlamak,
- Sabır ve yapılan hatalara eleştiri içeren tepkiler vermemek.

Eğiticilerimizin Suriyeli çocuklar ve/veya diğer yabancı öğrencilerle çalışırken sabır ve anlayışlı olmaları, onlara devamlı kendilerine olan güveni destekleyecek şekilde telkinde bulunmaları ve yol gösterici olmaları bu çocukların kaynaşmasında ve okul başarılarında etkili olacaktır.

6. ÖĞRETMEN VE İDARİCİLER

Suriyeli çocuklar ve yabancılara yönelik adaptasyon ve okul içi iletişimde kuşkusuz en büyük rol ve sorumluluk idareci ve öğretmenlere düşmektedir. Bu nedenle idareci ve öğretmenler de bu süreçte ihmal edilmemeli, gerekli ilgi ve dikkat gösterilmelidir.

Okul idarecileri tarafından öğretmenlerin Suriyeli çocuklar ve/veya diğer yabancı öğrencilerin eğitimine yönelik bilgilendirilmesinin ve yeni yetenek kazanımının vurgulanması gerekmektedir. Çünkü bu öğrenciler daha önce de vurgulandığı gibi yaşantılarından dolayı travma sonrası stres bozukluğu gösterebilen çocuklardır. Bu çocuklarla iletişim kurmak ve onları eğitmek normalden farklı bilgi ve yeteneklerin kullanımını gerektirecektir. Bu kapsamda okul idaresi tarafından yapılacak faaliyetlerle travma sonrası stres bozukluğu gösteren çocuklarla nasıl ilgilenileceğine, onlarla nasıl iletişim kurulabileceğine ilişkin öğretmenlere bilgi ve destek verilmelidir (Students from Refugee Backgrounds – A Guide for Teachers and Schools, 2015).

Öğretmenler kendileri de bu öğrencilerle olan sürekli diyalogları sonucunda stres ve travma gibi psikolojik durumlarla karşılaşabilirler. Bu durumda öğretmenler kızgınlık, suçluluk, korku, duygusal yıpranma vb. halleri daha yoğun yaşayabilir, hatta psikolojik desteğe muhtaç konuma gelebilir. Bu durum yaşandığında, öğretmenlerin rehabilite edilme ihtiyacı doğabilir. Okul idarecilerinin bu kapsamda duyarlı olmaları ve öğretmenlere gösterecekleri hassasiyetin Suriyeli çocuklar ve/veya diğer yabancı öğrencilere yönelik okul içi iletişimin etkili bir şekilde sağlanmasında destek olacağını göz ardı etmemeleri gereklidir (<https://www.teachers.org.uk> (24.01.2017)).

Öğretmen kendi davranış ve duygularını yönetebilmelidir. Çünkü travmatik çocuklarla uğraşmak güçlü duyguları ve sakin kalabilmeyi gerektirir (Resource Guide for Supporting Children with Refugee Experience, 2014, s.14-16).

Okul idarecileri tarafından Suriyeli çocuklar ve/veya diğer yabancı öğrencilerin eğitiminde aktif rol alan öğretmenlerin, bu çocukların eğitimlerine yönelik yapılacak faaliyetlerin planlanması aşamasında, öneri ve bilgilerinin aktarılacağı bir mekanizma yaratılması gereklidir. Bu maksatla ilgili öğretmenlerle okul idarecileri arasında iletişimin önemi ön plana çıkmaktadır. Bu öğrencilerle ilgilenen öğretmenlerle okul idarecileri arasında iletişimin kalitesinin, Suriyeli çocuklar ve/veya diğer yabancı öğrencilere yönelik okul içi iletişim kalitesinin öncülü durumda olduğu unutulmamalıdır. Öğretmenlerin bu çocuklarla ilgili kararları alınmasına dahil edilmesi sağlanmalıdır (Students from Refugee Backgrounds – A Guide for Teachers and Schools, 2015).

7. SONUÇ

Günümüzde özellikle ülkemizin yakın çevresinde yaşanan bazı olumsuz gelişmeler dikkate alındığında hali hazırda ülkemizde misafir olarak kabul ettiğimiz başta Suriyeli olmak üzere diğer ülke vatandaşları dolayısıyla da çocuklarının yakın bir tarihte ülkemizden ayrılmayacakları, nispeten kalıcı olacakları değerlendirilebilir. Bu kapsamda bahse konu bu çocukların bir an önce Türk eğitim sistemi ve kültürüne adapte olmaları hem onların hem de ülkemizin geleceği açısından önem arz etmektedir. Bu adaptasyonda en önemli ve ağır görevi üstlenen yapının Türk Eğitim sistemi oluşunu söylemek yanlış olmayacaktır.

İster adaptasyon ister oryantasyon isterse başka bir adlandırma yapılsın bu eylemlerin temel dayanağı iletişimdir. Bu nedenle bu geçiş sürecinde okul idarecileri ve öğretmenlerimizin bahse konu bu öğrencilerle okul içi iletişimi en etkili ve verimli bir şekilde gerçekleştirmeleri bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ancak Suriyeli ve diğer yabancı ülke çocuklarının eğitim sistemine adaptasyonları ve bunun doğal bir gereği olan okul içi iletişimlerinin geliştirilmesine ilişkin yerli yazındaki araştırmaların gerek sayı gerek ise kapsam açısından yetersizlikleri konu ile ilgili akademisyenler ve uygulayıcılar tarafından bir an önce giderilerek bu konuda karar verici otoritelere gerekli bilimsel bilgilerin sağlanmasına ihtiyaç vardır.

Son zamanlarda konu ile ilgili olarak icra edilen önemli bir faaliyet, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından düzenlenen Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine entegrasyonunun desteklenmesi projesidir. Bu kapsamda, “MEB İdari Personel Eğitimi” toplantısı 30 Ocak- 3 Şubat 2017 tarihleri arasında Antalya’da icra edilen program, Millî Eğitim Bakanlığının ilgili genel müdürleri, öğretim görevlileri ve okullarında Suriyeli öğrencisi olan toplam bin 827 okul yöneticisinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Bizim de (bu çalışmanın yazarları) katıldığımız bu projede, okullarımızda her seviyedeki yönetici ve öğretmenlerimizin büyük bir özveriyle

Suriyeli çocukların eğitim sistemimize entegrasyonu için gayret sarfettiğini gözlemlenmiştir. Öğretmen ve okul yöneticilerinin travma yaşamış bu çocuklarla iletişim ve etkileşimlerinde bireysel bazda çok değerli tecrübeler kazandıkları, konu ile ilgili önemli tespit ve çıkarımlarda buldukları tespit edilmiştir. Bu tecrübeler ışığında okullarımızda Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine entegrasyonu yönünde gösterilen adaptasyon ve iletişim çabalarının sadece okul içi ile kısıtlı kalmayacağı, gelecek yıllarda Suriyelilerin ülkemize adaptasyonunda, milletimizle iyi bir etkileşim ve iletişim içerisinde olmasına, ülkemize bir değer katmalarında önemli bir katkı ve etkiye sahip olacağı açıktır. Bu kapsamda, konu ile ilgili tecrübe sahibi MEB personelinin görüş ve önerilerinin nitel araştırma desenleri ağırlıklı olarak tespit edilerek sadece MEB bünyesinde değil toplumun ve devletin diğer organ ve kesimlerinde de kullanılacak yöntem ve modellerin belirlenmesine ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu, www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf
- Alyssa Lillee, (2015), Aesen Thambiran and Jonathan Laugharnei Evaluating the mental health of recently arrived refugee adults in Western Australia Journal of Public Mental Health J., 14(2), s.56-68.
- Carswell, K., Blackburn, P. and Barker, C. (2011), "The relationship between trauma, post-migration problems and the psychological well-being of refugees and asylum seekers", International Journal of Social Psychiatry, 57(2), s.107-19.
- CNN Türk Haber, "Gaziantep'te Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Yürüyüş", 20.07.2014, <http://www.cnnturk.com/haber/turkiye/gaziantep-te-yine-suriyeli-siginmacilara-yonelik-yuruyus>
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Birleşmiş Milletler, http://www.odunpazari.bel.tr/dosya_yoneticisi/cocukhaklari.pdf (30.01.2017).
- David Turton, (2003), Conceptualizing Forced Migration, Refugee Studies Center (RSC), Paper 12, <https://www.rsc.ox.ac.uk/files/publications/working-paper-series/wp12-conceptualising-forced-migration-2003.pdf>
- Geçici Koruma Yönetmeliği, Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf> 20.10.2014.
- Hollifield, M., Warner, T., Lian, N., Krakow, B., Jenkins, J., Kesler, J., Stevenson, J. and Westermeyer, J. (2002), "Measuring trauma and health status in refugees. A critical review", Journal of the American Medical Association, 288(5), s.611-21.
- Hürriyet Haber, "10 ilde Suriyeli mülteci sayısı yerel nüfusla yarışıyor", 22 Eylül 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/10-ilde-suriyeli-multeci-sayisi-yerel-nufusla-yarisiyor-29831750>
- Mert İ.S. (2007), Cesaret Yönetimi, Hayat Yayınları, İstanbul.
- Mollica, R.F., McInnes, K., Pham, T., Smith fawzi, M.C., Murphy, E. and Lin, L. (1998), "The dose-effect relationships between torture and psychiatric symptoms in vietnamese ex-political detainees and a comparison group", The Journal of Nervous and Mental Disease, 186(9), s.543-53.
- Mthethwa-Sommers, Shirley; Kisiara, Otieno – Penn (2015), GSE Perspectives on Urban Education, Listening to Students from Refugee Backgrounds: Lessons for Education Professionals, 12(1).
- Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme: 1951 Cenevre Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği, 2016, <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>

- Nickerson, A., Steel, Z., Bryant, R., Brooks, R. and Shove, D. (2011), "Change in visa status amongst mandaeen refugees: relationship to psychological symptoms and living difficulties", *Psychiatry Research*, 187 Nos 1/2), s.267-74.
- Resource Guide for Supporting Children with Refugee Experience, SWCP – Refugee Myth Busting Campaign – March 2014 https://www.surrey.ca/files/Resource_Guide_-_Supporting_Children_with_Refugee_Experience.pdf (24.01.2017)
- Roxas, K. (2011). Creating communities: Working with refugee students in classrooms. *Democracy & Education*, 19(2):1-8.
- Sakız Halis, (2016), "Göçmen Çocuklar ve Okul Kültürleri: Bir Bütünleştirme Önerisi", *Göç Dergisi*, 3(1): 65-81.
- Schweitzer, R., Melville, F., Steel, Z. and Lacherez, P. (2006), "Trauma, post-migration living difficulties, and social support as predictors of psychological adjustment in resettled sudanese refugees", *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 40(2), s.179-87.
- Schweitzer, R.D., Brough, M., Vromans, L. and Asic-kobe, M. (2011), "Mental health of newly arrived Burmese refugees in Australia: contributions of pre-migration and post-migration experience", *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 45(4), s.299-307.
- Steel, Z., Momartin, S., Silove, D., Coello, M., Aroche, J. and Tay, K.W. (2011), "Two year psychosocial and mental health outcomes for refugees subjected to restrictive or supportive immigration policies", *Social Science & Medicine*, 72(7), s.1149-56.
- Strategies for Classroom Teachers, Bureau of Refugee and Immigrant Assistance (BRIA), New York State Office of Temporary and Disability Assistance, <https://www.alberta.ca/documents/syrians-strategies-for-teachers.pdf>, (30.01.2017)
- Students from Refugee Backgrounds – A Guide for Teachers and Schools, 2015, <http://www2.gov.bc.ca/assets/gov/education/administration/kindergarten-to-grade-12/diverse-student-needs/students-from-refugee-backgrounds-guide.pdf> (24.01.2017)
- Şirin, Selcuk R. and Lauren Rogers-Sirin. 2015. *The Educational and Mental Health Needs of Syrian Refugee Children*. Washington, D.C: Migration Policy Institute.
- Welcoming Refugee Children to the Classroom, An Nut Teaching Resource, <https://www.teachers.org.uk/sites/default/files2014/refugee-teaching-guide-web--10248-.pdf> (24.01.2017)
- Welcoming Refugee Children to the Classroom, <http://canadiansafeschools.com/welcoming-refugee/>; Literature Review: Interventions for Refugee Children in New Zealand Schools: Models, Methods, and Best Practice, Ministry of Education, New Zealand – 2000
- Welcoming Refugee Children to the Classroom, <http://canadiansafeschools.com/welcoming-refugee/>; A teacher's Guide to Working with Students from Refugee and Displaced Backgrounds, Queensland Program of Assistance to Survivors of Torture & Trauma Inc. (QPASTT).